

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИДАКТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

М.В.ОПАЧКО

Україна, м. Ужгород, Ужгородський національний університет

Під компетентнісним підходом розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) та предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід передбачає формування компетентностей (знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності, досвіду поведінки в ситуаціях, наближених до професійних), якими повинен оволодіти студент впродовж навчання у виші. У рамках класичної (традиційної) системи освіти головні зусилля спрямовувались на оволодіння знаннями, уміннями і навичками (знанняєвий підхід у навчанні). На противагу знанняєвому, компетентнісний підхід зміщує акценти з накопичення знань на їх використання на практиці. Тобто йдеться не про абстрактні знання, а про здатність практично діяти і творчо застосовувати набуті знання у ситуаціях, наближених до професійних.

У попередніх дослідженнях нами було визначено сутність дидактичного менеджменту, його структуру, методологічні засади, розкрито сутність окремих його компонент [1-9].

Наступним кроком у нашому дослідженні є питання про визначення умов формування компетентності дидактичного менеджменту. Для цього необхідно з'ясувати сутність визначеної компетентності. Стаття присвячена розгляду виокремленого аспекту загального питання.

Метою дидактичного менеджменту є формування у майбутнього вчителя системи управлінських компетентностей, які забезпечують ефективність організації та управління у процесі дидактичної взаємодії.

Конкретизація мети уможлиблює виокремлення завдань, до яких належать:

Формування компетентності проектування дидактичної системи, що охоплює діяльність:

- а) цілепокладання (визначення мети і завдань дидактичної взаємодії);
- б) планування (визначення змісту взаємодії);
- в) структурування (змісту навчального матеріалу);
- г) прогнозування (передбачення умов функціонування дидактичної системи).

Формування компетентності організації та управління дидактичним процесом, що охоплює:

- а) добір оптимальних методів, форм, засобів і технологій дидактичної взаємодії;
- б) використання адекватних методів, форм і засобів оцінки результативності взаємодії.

Формування компетентності моделювання взаємодії, що передбачає:

- а) організацію взаємодії на конкретному рівні: репродуктивному, продуктивному, конструктивному, креативному (творчому);
- б) використання арсеналу (потенціалу) педагогічного спілкування, спрямованого на забезпечення ефективності рівнів дидактичної взаємодії.

Формування компетентності діагностування, що охоплює:

- а) аналіз та самоаналіз дидактичного процесу (урок розглядається як одиниця відліку у дидактичній системі);
- б) діагностування ефективності дидактичного середовища, його зовнішніх і внутрішніх складових;
- в) діагностування ефективності дидактичної взаємодії на всіх етапах функціонування дидактичної системи: від проектування до оцінки результативності дидактичного процесу.

Під готовністю здійснювати діяльність розуміють здатність людини виконувати систему дій, операцій, що забезпечують вирішення поставлених проблем. Готовність як необхідна умова ефективного виконання діяльності є системним утворенням, що охоплює володіння теоретичними знаннями, практичним досвідом виконання діяльності та психологічною придатністю. Готовність учителя фізики до системного управління дидактичним процесом визначається рівнем сформованості когнітивного та операційного компонентів готовності, а також сформованістю системи професійно-особистісних якостей.

Когнітивний компонент дидактичного менеджменту (знання) є теоретичною основою професійно-методичної підготовки вчителя фізики. Він передбачає володіння знаннями, що забезпечують ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. До системи базових теоретичних знань з дидактичного менеджменту належать знання про:

- філософію, методологію управління та сучасні уявлення про управління педагогічним процесом як нелінійною системою (В.Кушнір);
- управління як системну і цілеспрямовану діяльність, що ґрунтується на фахово-професійній компетентності вчителя;
- функції управління, їх реалізацію у професійній діяльності;
- принципи і закономірності управління у процесі навчання;
- форми і методи управління;
- психолого-педагогічні засади управління засвоєнням учнями системи фізичного знання;
- стилі управління як визначальні показники стилів педагогічного спілкування, дидактичної взаємодії та індивідуального стилю діяльності педагога;
- управління як інноваційну діяльність тощо.

Операційний компонент готовності складають уміння, до яких належать: комунікативні; аналітичні; організаторські; проектувальні; діагностичні; конструктивні; прогностичні.

Реалізація системи формування готовності майбутнього вчителя фізики до реалізації змісту дидактичного менеджменту здійснюється в рамках кредитно-модульної системи організації навчання, що передбачає розробку модульної програми курсу “Методика навчання фізики”. Програма включає кілька змістових модулів (за основними розділами вивчення фізики). Структура модуля передбачає засвоєння таких блоків знань:

- теоретичного, яким охоплено наступні ключові компоненти фізичного знання: філософсько-методологічний; історико-культурний; системно-теоретичний; організаційно-дидактичний; інформаційно-методичний; операційно-технологічний; ціннісно – орієнтаційний;
- процесуального, що включає наступні компоненти: планово-організаційний; психолого-дидактичний; конструктивно-моделюючий; операційно-процесуальний; контрольно-діагностичний;
- діагностичного, що охоплює тематику самостійних робіт студентів, індивідуально-пошукових проєктів, спрямованих на конструювання майбутнім учителем дидактичних систем, через моделювання дидактичного середовища та дидактичної взаємодії. У цей блок входять також завдання для перевірки і оцінки якості та успішності засвоєння понять модуля, діагностичні програми та опис критеріїв оцінки виконання студентами різних видів навчальних робіт.

Засвоєння змісту дидактичного менеджменту передбачає визначення параметрів, які уможливають виокремлення рівнів засвоєння.

До таких параметрів відносимо організаційно-управлінський компонент, який характеризується сформованістю знань і умінь організовувати діяльність учнів у відповідності до:

- методології управління пізнавальною діяльністю учнів;

- принципів і закономірностей управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів;
- загальних і конкретних (дидактичних) цілей;
- типу уроку, його місця в системі уроків;
- вікових та індивідуальних властивостей учнів, рівня інтелектуальних запитів;
- форм управління, що визначаються домінуючою моделлю взаємодії (яка, в свою чергу, визначається засвоєнням змісту фізичної освіти у відповідності до навчальної програми та профілю підготовки, а також соціально-психологічним кліматом) та рівнем функціонування дидактичного середовища (засоби наочності, дидактичне забезпечення, прилади і матеріали, демонстраційні експериментальні установки тощо);
- методів взаємопов'язаної діяльності, що поєднують методи навчання (викладання і учіння) та методи управління.

Другим параметром, що дозволяє оцінити рівні засвоєння студентами змісту дидактичного менеджменту визначаємо психодидактичний компонент. Психодидактичний показник засвоєння змісту навчання студентами визначається:

- здатністю педагога забезпечувати психологічний вплив дидактичними засобами;
- володіння учителем способами навчальної діяльності: репродуктивними, проблемно-пошуковими, дослідницько-пізнавальними, переходу від зовнішньої предметної дії до внутрішніх мисленнєвих дій;
- умінь здійснювати постановку і вирішувати сукупність дидактичних задач у відповідності до: а) об'єкта засвоєння (поняття, фізичні величини, закономірності, закони, концепції, фізичні теорії); б) виду знання, що підлягає засвоєнню: теоретичне, практичне, експериментальне, міжпредметне, методологічне (світоглядне); в) вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- володінням сукупністю дій і операцій, що складають сутність управління навчально-пізнавальною діяльністю: загальні (логічні прийоми і психологічні умінь) та специфічні (предметні) дії; дії цілепокладання; дії програмування; дії планування; виконавчі дії: вербальні, матеріальні, практичні, мисленнєво-логічні, перцептивні, мнемічні, репродуктивні, продуктивні, перетворювальні, дослідницькі; дії контролю (самоконтролю); дії оцінки (самооцінки);
- умінь структурувати матеріал на засадах оптимального, раціонального, інформативно-доцільного, прагматичного підходів;
- умінь здійснювати регуляцію взаємодії: у колективній, груповій та індивідуальній формах навчальної діяльності;
- знаннями способів активізації та стимулювання пізнавальної діяльності та умінь їх добирати у відповідності до цілей (загальних і конкретних);
- знаннями психологічних особливостей використання комп'ютерів у навчанні та умінь оптимально поєднувати традиційні та інформаційно-комунікаційні технології навчання для реалізації дидактичних задач;
- знаннями психологічних засад проблемного, навчання та умінь поєднувати елементи проблемного та традиційного навчання;
- знаннями психологічних засад особистісно-орієнтованих технологій навчання та використання прийомів, способів, методів особистісно-орієнтованих технологій у навчальній діяльності тощо.

Таким чином, дидактична компетентність – це сукупність когнітивної (система теоретичних знань) і операційної (система практичних умінь і навичок) складових, володіння якими дає можливість ефективно здійснювати організацію та управління процесом навчання.

Когнітивна складова включає володіння:

- фаховими знаннями та знаннями методики їх викладання;
- основами психологічних та педагогічних знань;
- основами теорії організації та управління педагогічними системами;
- основами тестології та діагностики (дидактичних вимірювань).

Операційна складова компетентності охоплює уміння і навички, які забезпечують ефективність виконання діяльності: проектування (цілепокладання, планування, структурування, прогнозування); організації та управління (володіння методами, формами, засобами, технологіями організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів); моделювання (уміння моделювати дидактичну взаємодію на різних рівнях та створювати дидактичне середовище); діагностування (уміння використовувати діагностичні засоби для аналізу і самоаналізу власної методичної системи та для визначення показників засвоєння учнями знань).

Формування компетентності дидактичного менеджменту передбачає врахування сукупності умов, серед яких виокремлюємо зовнішні та внутрішні. До внутрішніх умов належать, насамперед, розвиток методичних здібностей, особистісних якостей, спрямованості, мотивів діяльності педагога-дослідника, вчителя-менеджера.

До зовнішніх відносимо умови, пов'язані з організацією діяльності, що забезпечує реалізацію відповідних знань, умінь і навичок. Зовнішні умови можна розкрити, поділивши їх на змістові (ті, що відносяться до змісту) і процесуальні (ті, що відносяться до процесу) формування компетентності дидактичного менеджменту.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із розкриттям умов ефективності формування компетентності дидактичного менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Опачко М.В. Технологія дидактичного менеджменту: структура та умови реалізації //Теоретичний та науково-методичний часопис: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти»: додаток 3 (т.7). – К.: КНУ ім. Т.Г.Шевченка, 2007. – С. 281-285
2. Опачко М.В. Дидактичний менеджмент у методичній підготовці вчителя фізики: роль і місце //Науковий вісник УжНУ. Серія «Соціальна робота. Педагогіка». – 2008. – Вип.14. – С.117-120
3. Опачко М.В. Дидактичний менеджмент у методичній підготовці вчителя фізики: роль і місце //Науковий вісник УжНУ. Серія «Соціальна робота. Педагогіка». – 2008. – Вип.14. – С.117-120
4. Опачко М.В. Цілепокладання у змісті методичної підготовки вчителя фізики //Збірник наукових праць Чернігівського педагогічного університету, Чернігів, 2008. – С.222-224
5. Опачко М.В. Проектування дидактичних систем як складова управлінської діяльності вчителя фізики //Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2009. – Вип. 16-17. – С.149-152
6. Опачко М.В. Дидактичний менеджмент у процесі постановки демонстраційного фізичного експерименту // Наукові записки. – Вип. 82. – Серія: Педагогічні науки.– Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2009. – Частина 2. – 328с. – С.320-324
7. Опачко М.В. Формування методологічної компетентності майбутнього вчителя фізики у системі професійної підготовки // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип. 25. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. – 2009. – 328с.– С. 271-279
8. Опачко М. Підготовка майбутніх учителів фізики до реалізації завдань дидактичного менеджменту //Третій український педагогічний конгрес. Зб.наук.пр. – Львів: Сполом, 2010. – С.334-344
9. Опачко М. Проблеми формування діагностичної компетентності майбутнього вчителя /Вісник Прикарпатського національного університету, серія “Педагогіка”, 2011 – Вип. 38. – С. 128-131